

اهمیت کلاسهای فوق برنامه و اثرگذاری آن بر یادگیری دانش آموزان در دوره ابتدایی

آمنه محمودی

کارشناس ارشد؛ تاریخ و فلسفه آموزش و پرورش؛ دانشگاه پیام نور؛ همدان؛ ایران.

چکیده

یکی از عرصه‌هایی که زندگی روزمره را بازنمایی می‌کند و قدرت و مقاومت را در زندگی انسان‌ها به نمایش می‌گذارد عرصه‌ی فراغت است. فراغت عرصه‌ای است که اختیار و آزادی انسان‌ها در آن عرصه بیشتر قابل اعمال است. در نتیجه برخلاف کار که انضباط بیشتری را ایجاد می‌کند، فضای مناسبی برای مقاومت در برابر رویه‌های فرهنگی جا افتاده و برای پدید آوردن روال‌ها و کردارهای جدید است. از این روست که گفته‌اند فراغت می‌تواند فرهنگ ایجاد کند و هویت افراد را آشکار سازد. برخی از پژوهشگران بر این باورند که پدیده فراغت در سرتاسر تاریخ زندگی بشر وجود داشته و خاص زمان مشخصی نیست؛ اما برخی دیگر فراغت را پدیده‌ای می‌دانند که با تمدن صنعتی پیوند دارد و معتقدند که دارای دو ویژگی و شرایط خاص است که عبارتند از: ۱- تحت تأثیر مراسم اجباری و الزامات فرهنگی و اجتماعی نیست، بلکه با اراده و اختیار فرد سپری می‌شود. ۲- از سایر فعالیت‌های ضروری زندگی روزمره نظیر خوردن متفاوت است. چنانچه این دو شرط ملاک باشد، اوقات فراغت در جوامع پیش پیش صنعتی وجود نداشته زیرا افراد در گذراندن فراغت خود نظیر تفریحات و سرگرمی نوعی تابع الزامات فرهنگی اجتماعی بوده‌اند. واقعیت آن است که امروزه وجود و اهمیت بخشی به آن هم نتیجه‌ی رشد صنعت و هم نتیجه‌ی جامعه‌ی مصرفی بوده است فعالیت‌های اوقات فراغت امروزه از چنان اهمیتی برخوردار است که حتی از آن به مثابه آینه فرهنگ جامعه یاد می‌کنند.

واژه‌های کلیدی: کلاسهای فوق برنامه، یادگیری، دانش آموزان در دوره ابتدایی

مقدمه

اوقات فراغت بخشی از ساعات زندگی روزمره‌ی انسانهاست که فارغ از کار و تعهدات شغلی به آن می‌پردازند. همچنین به زمانهایی اطلاق می‌شود که افراد کار ضروری برای انجام ندارند و معمولاً در این مواقع جهت تفریح و سرگرمی و رفع خستگی تمایل به انجام فعالیت‌های فرحبخش و نشاط‌آور دارند. در تحقیق حاضر اوقات فراغت در محدوده‌ی جوانان مطرح می‌شود. چرا که نزدیک به ۲ میلیون نفر از جوانان آینده ساز کشور را قشر دانشجو تشکیل می‌دهند؛ و این دانشجویان در فردایی نه چندان دور به عنوان مدیر، پزشک، معلم و... به کار و فعالیت می‌پردازند. پس طبیعیست که نحوه گذراندن اوقات فراغت این قشر نسبت به دیگر افراد جامعه حساسیت و اهمیتی مضاعف پیدا کند. به طور کلی می‌توان گفت که در عین حال که کار کرد اوقات فراغت در وجوه رفع خستگی و تفریح و سرگرمی اموری غیر قابل انکار هستند، عنایت به کارکرد دیگر آن که باعث پیشرفت تحصیلی نیز شود حائز اهمیت ویژه‌ای است. البته باید در نظر داشت که این کارکرد مورد انتظار اوقات فراغت است و چه بسا که گذران اوقات فراغت به گونه‌ای باشد که خلاف چنین انتظاری رخ نماید.

اهمیت و ضرورت

اهمیت و ضرورت فعالیت‌های مکمل و فوق برنامه در مدارس را باید در نقش آن در جهت اصلاح یا رفع نواقص و نارسایی‌های نظام تربیتی دانست. فعالیت‌های مکمل و فوق برنامه مرزهای یادگیری را گسترش داده بالحاظ رویکردهایی چون یادگیری در خانواده و جامعه و نیز توسعه مهارت‌های زندگی، یادگیری و آموزش راتحت تاثیر قرار داده است. این فعالیت‌ها دانش‌آموزان را به عنوان یک محقق به کنکاش و کشف مفاهیم سوق داده و کاستی‌های موجود را جبران نموده و موجب تقویت تفکر و تعقل آنان می‌گردد. همین‌طور موجب می‌شوند آموزش از انتقال صرف و یکسویه اطلاعات از معلمان به دانش‌آموزان خارج شده و دانش‌آموزان را به فضایی علمی و تحقیقی رهنمون گشته و شادابی را به مدرسه ارمغان آورند و نیز رابطه ای دوستانه و صمیمانه بین شاگرد و معلم ایجاد نمایند. فعالیت‌های مکمل و فوق برنامه به پرورش روحیه اعتماد به نفس، هم زیستی، تحمل آرای دیگران، سعه صدر و سلامت جسمی و روانی دانش‌آموز می‌انجامد.

در سایه توجه به فعالیت‌های مکمل و فوق برنامه، دانش، احساس و عملکرد دانش‌آموزان در هم تنیده شده و فراگیری خواهیم داشت که ضمن علاقه مندی به فعالیت‌های درسی، اعتقاد و باور درونی نیز به آنچه خوانده اند پیدا خواهند کرد.

نظام‌های آموزش و پرورش وظیفه مهم و سختی را به عهده دارند. آنها باید کودکان و نوجوانان را پرورش دهند تا بتوانند با مقتضیات و شرایط متغیر عصر خود هماهنگ شوند در حالی که چنین منظوری از کتاب‌های درسی بر نمی‌آید و این امر ضرورت بهره‌گیری از فعالیت‌های مکمل و فوق برنامه را بیشتر می‌نمایند.

یادگیری رسمی، غیر رسمی و یادگیری معمول (نا خود آگاه)

۱- یادگیری رسمی، یادگیری که از سوی یک موسسه آموزشی ارائه می‌شود و ساختارمند است. (از حیث دوره‌های یادگیری، اهداف، زمان... و منجر به نوعی مدرک می‌شود و هدفمند است.

۲- یادگیری غیر رسمی؛ یادگیری که از سوی موسسه‌ی آموزشی ارائه نشده و منجر به مدرک نیز نمی‌شود ساختارمند است.

فعالیتها فوق برنامه مدارس اجتماع محدود مدارس با درهای باز و سرانجام فعالیت‌های مکمل می‌باشد.

۳- یادگیری ناخود آگاه؛ یادگیری که از فعالیتهای زندگی روزمره در ارتباط با خانه، کار و اوقات فراغت برمی خیزد دارای ساختار نیست و منجر به مدرک نمی شود. در اغلب اوقات هدفمند نمی باشد.

فعالیت فوق برنامه و مکمل چیست؟

فرآیند یاددهی و یادگیری، فرآیند دو جانبه‌ای است که در آن یاددهی با ابتکار و خلاقیت معلم و یادگیری بر اساس مفاهیم و اهداف درس است به نحوی که هر دو طرف فرآیند، معلم و متعلم در این فعالیت مشارکت داشته باشند. به فعالیتهایی که بر اساس نوآوری و ابتکار معلمین در کنار تدریس و بر اساس آموزش مفاهیم و اهداف درس به کار گرفته شوند و در داخل یا خارج کلاس انجام شود، فعالیت مکمل گفته می‌شود.

چنانچه این فعالیت‌ها با توجه به شرایط خاص منطقه‌ای یا اقلیمی باشد و یا در راستای آموزش استعدادهای خاص فراگیران باشد، فعالیت فوق برنامه گفته می‌شود. همزمان با آغاز سال تحصیلی اعضای شورای مدرسه با توجه به علائق و نیازهای دانش‌آموزان اهداف یک ساله‌ای را تنظیم می‌نمایند که بعد از تعیین هدف شیوه‌ای متناسب با رفع نیازهای عنوان شده دنبال می‌شود. به همین منظور برخی فعالیت‌ها و برنامه‌ها پیش‌بینی می‌شود تا در مدت یک سال با نظارت کلیه عوامل اجرا شود.

فوق برنامه: فعالیتهایی که بانظر و حمایت مدرسه انجام می‌گیرند بدون اینکه دربرنامه درسی منظور شده باشد.

فعالیت‌های فوق برنامه: به مجموعه فعالیتهای تکمیلی اطلاق می‌گردد که در طول و عرض برنامه درسی با هدف تقویت و غنی سازی یادگیری و تکمیل و تعمیق اهداف برنامه درسی صورت می‌پذیرد و دامنه آن از داخل کلاس تا خارج از کلاس را در بر می‌گیرد؛ به عبارت دیگر، فعالیتی است که به منظور حفظ انگیزه و ایجاد چالش در یادگیرنده به منظور تجربه در فضای آزاد و در عین حال مرتبط با موضوعات درسی طراحی می‌شود.

فعالیت فوق برنامه درسی: فعالیتی است که برای حفظ انگیزه و ایجاد چالش در یادگیرنده و به منظور تجربه در فضای آزاد و در عین حال مرتبط با موضوع درسی طراحی می‌شود که دامنه آن از مدرسه تا بیرون مدرسه است که الزاماً معلم طراحی نمی‌کند.

فعالیت مکمل: فعالیتی است که بر مبنای محتوای دروس یک موضوع درسی نظیر فارسی علوم تجربی تعلیمات دینی و... طراحی می‌شود.

این فعالیت‌ها به دو دسته زیر تقسیم می‌شود:

۱- فعالیتهای مکمل متصل: به کلیه فعالیتهای و راهبردهایی اطلاق می‌شود که در راستای تحقق همه جانبه اهداف مواد درسی و ایجاد فرصتهای لازم برای انتقال دانش نظری به مسائل زندگی و تمرین مهارت‌ها با محوریت معلم طراحی و اجرا می‌گردد.

۲- فعالیت مکمل منفصل: به کلیه فعالیتهایی اطلاق می‌گردد که با هدف پاسخگویی به نیازهای محلی و منطقه‌ای و شناسایی و پرورش استعدادهای خاص با شرکت داوطلبانه فراگیران انجام می‌پذیرد و در برنامه هفتگی مدارس ساعات خاصی برای آن پیش‌بینی نشده است.

اهداف تهیه فعالیتهای مکمل و فوق برنامه

- ۱- درونی سازی و تعمیق مفاهیم یاد گیری و کاربرد آن در زندگی واقعی و روزمره
- ۲- غنی سازی برنامه درسی با تاکید بر اهداف محلی و منطقه‌ای و جهانی
- ۳- بهسازی و به روز کردن فرایند یاد دهی و یادگیری
- ۴- بستر سازی جهت توجه به تفاوت‌های فردی دانش‌آموزان و پرورش استعدادهاى خاص آنان.
- ۴- ایجاد و زمینه به منظور توسعه مهارت‌های زندگی.

ویژگی ها

الف- ویژگی‌های فعالیت‌های مکمل متصل:

در طول برنامه درسی هستند.

هم جهت و هم سو با محتوای برنامه درسی می‌باشند.

زمان بندی این گونه فعالیت ها واقع بینانه است.

همه دانش‌آموزان در تولید و انتخاب فعالیت سهیم هستند.

در خلال برنامه‌های درسی اتفاق می‌افتد.

منجر به تعمیق یادگیری و توسعه آن از مدرسه به جامعه می‌شوند.

این برنامه ها بیشتر ابعاد نگرشی و مهارتی برنامه درسی را مورد توجه قرار می‌دهند.

در راستای خوشایند کردن برنامه ها وساعات زندگی و مدرسه‌ای می‌باشند.

تاکید بر آموزش غیر مستقیم (ابعاد نگرش و مهارتی برنامه درسی) دارند.

موجب تقویت نقش مداخله گری موثر معلم در طراحی برنامه درسی می‌شوند.

ب- ویژگی‌های فعالیت‌های مکمل منفصل:

در راستای تحقق اهداف محلی - منطقه‌ای و جهانی می‌باشند.

تکمیل کننده برنامه‌های درسی هستند (برنامه‌های درسی را کامل می‌کنند)

زمان بندی این گونه فعالیت ها واقع بینانه است.

تاکید بر داشتن اختیار و اراده در انتخاب و شرکت این گونه فعالیت ها از طرف دانش‌آموزان.

بر اساس نیازهای فردی دانش‌آموزان و توجه به استعدادهاى خاص آنها طراحی می‌شوند.

ملاک طراحی و تدوین اطلاعات بدست آمده از نیاز سنجی‌های بعمل آمده است.

این گونه فعالیتها تحقق آن بخش از اهداف دوره تحصیلی که برنامه درسی به آن توجهی نکرده است.

این فعالیت ها ترویج و اشاعه فرهنگ و آداب و رسوم بومی و حفظ میراث فرهنگی جوامع ملی را به دنبال خواهد داشت.

تمام عوامل اثر گذار در مدرسه می‌توانند در تولید مکمل‌های منفصل نقش بسیار مهمی داشته باشند، رادنبال می‌کنند.

در سطوح مختلف نواقص و کاستی‌هایی در مسیر تحقق اهداف آموزش و پرورش وجود دارد برخی کاستی ها عبارتند از:

۱- بی توجهی به یک پارچگی انسان

۲- عدم پرورش ابعاد شخصیتی دانش‌آموز

۳- وجود برخی مشکلات تربیتی در مدرسه و جامعه

۴- تغییر در برنامه‌های درسی

۵- عدم توجه به توسعه مهارتها

۶- بی توجهی به نیازهای بومی و منطقه ای

۷- ظهور نظریه‌های جدید در روانشناسی یاد گیری

اهمیت فعالیت فوق برنامه و مکمل

هدف مدارس یاد دادن است یعنی ایجاد شرایط برای یادگیری. مدارس به ویژه مقاطع ابتدایی و راهنمایی محل کشف و بروز استعدادهای افراد و تمرین و تثبیت آنهاست.

مدیران و معلمان به طور موثر در برنامه یادگیری و رضایت دانش‌آموزان و فعالیت‌های بهبود و ارتقای مستمر کیفیت نقش دارند. کیفیت چیزی نیست که بتوان به مدرسه تزریق کرد، تحقق کیفیت نیازمند مشارکت صادقانه همه کارکنان و معلمان و عوامل مدرسه است.

کار معلم و مربیان هنرمند این است که با فعالیت‌های زنده و پویا و با ایجاد لحظه‌های نشاط آور مفاهیم را به فراگیران عرضه کنند، نه آن که به عنوان یک وظیفه مکانیکی، بدون تحریک اشتیاق دانش‌آموز و بدون نوآوری و خلاقیت عمل نماید، تنها ذهن دانش‌آموز نباید صرفاً مکانی برای انباشتن اطلاعات و محتویات کتاب باشد. بلکه باید به رشد همه جانبه دانش‌آموز توجه شود. فراگرفتن علوم با نشستن بر روی نیمکت مدرسه و گوش دادن به سخنان معلم میسر نیست شاید آموزش صرف صورت گیرد اما در آموزش واقعی باید دانش‌آموز از کلاس بیرون بیاید و وارد زندگی و اجتماع شود. فراهم نمودن این فرصت برای دانش‌آموز باعث می‌شود تا ذهن فراگیر را بر انگیزاند و او را به سوال و کنجکاوی کشانده، محرک فکر، جهت دستیابی به نوآوری و خلاقیت شود. همچنین در مدرسه طوری برنامه ریزی شود که معلم و دانش‌آموز اندیشه خلاق خود را به کار ببندند و مهارت‌هایی مانند تفکر حل مسئله و تصمیم‌گیری را کسب کنند. دانش‌آموز را باید آموزش داد تا مهارت و دانش را بیاموزد نه آنکه چیزی را به او القاء کرد.

مراحل طراحی فعالیت فوق برنامه

اهداف آموزش و پرورش بسیار کلی است مدارس باید بر حسب دوره تحصیلی و بانگاه به اهداف کلی، اهداف اختصاصی و تفصیلی و قابل دستیابی خود را تدوین کنند. به همین دلیل لازم است در ابتدای سال تحصیلی هدف گذاری یکساله برای مدرسه صورت گیرد و اهداف در حیطه‌های آموزشی، فرهنگی تربیتی و سپس خدماتی و رفاهی به ترتیب اولویت بندی و مشخص گردد. بعد از تعیین اهداف باید درصد باسپیم دربرنامه زمانی معین شده باشیوه‌های مؤثر به نتیجه مطلوب و دلخواه برسیم. در تنظیم فعالیت فوق برنامه این آموزشگاه مراحل ذیل انجام می‌گیرد.

۱- نیازسنجی:

محور فعالیت با توجه به سن، جنس و موقعیت دانش‌آموزان و با توجه به علایق و نیازهای فراگیران خواهد بود.

۲- انتخاب نوع فعالیت:

با توجه به نیازهای اعلام شده و با توجه به امکانات و منابع، هر کدام از اعضای شورای مدرسه می‌توانند پیشنهاداتی را ارائه نمایند و از بین برنامه‌ها و فعالیت‌های پیشنهادی بهترین برنامه‌ها انتخاب شود. مشارکت معلمان در تدوین فعالیت‌های فوق برنامه این احساس را برای معلم ایجاد می‌کند که به تعمیق یادگیری فراگیر کمک خواهد کرد لازم به ذکر است موافقت اولیاء و مشارکت آنها هم نقش مهمی در تسهیل این امر خواهد داشت.

۳- تعیین اهداف:

در انتخاب بهترین پیشنهاد و بهترین برنامه باید توجه داشت این نوع برنامه تا چه اندازه حیطه‌های سه گانه یادگیری را در بر می‌گیرد. (حوزه شناختی، حوزه مهارتی و حوزه نگرشی). هر چه تفکر خلاق دانش‌آموز را بیشتر برانگیزد و انگیزه را بیشتر تقویت کند، فعالیت مناسب تری خواهد بود.

۱- تعریف فعالیت‌های متناسب با فوق برنامه انتخاب شده بعد از انتخاب بهترین فوق برنامه و اهداف یادگیری لازم است فعالیت‌هایی که در این راستا قابلیت اجرایی دارند معرفی شوند.

۲- اجرای فعالیت: با مشارکت کلیه عوامل دخیل در امر آموزش فعالیت‌های فوق برنامه انتخاب شده با توجه به نوع فعالیت و زمانی که برای اجرای آن لازم است، چیدمان برنامه صورت می‌گیرد.

۳- ارزیابی: پس از اجرای فعالیت فوق برنامه لازم است میزان اثربخشی و تحقق اهدافی که براین برنامه مترتب بوده را ارزیابی کرد که آیا دانش‌آموز به این سطح از یادگیری، مهارت یا نگرش دست یافته است یا خیر. در صورت حصول نتیجه مطلوب در پایان ارزیابی می‌توان این فعالیت را در بوته تجارب موفق مدیریتی قرار داد.

مهارت‌های زندگی چیست؛

مجموعه توانایی‌هایی که فرد را قادر می‌سازد تا با برقراری ارتباط با اجتماع و دیگران سازگاری لازم را کسب نموده و نیازهای خود را تامین نماید.

این مهارت‌ها عبارتند از؛

۱ - مهارت خودشناسی

۲- مهارت تفکر خلاق

۳- مهارت تفکر انتقادی

۴- مهارت همدلی

۵- مهارت ارتباط بین فردی

۶- مهارت داشتن روابط موثر

۷- مهارت تصمیم گیری

۸- مهارت کنارآمدن با هیجان و فشار- روانی

به چهار گونه می توان فعالیت های مکمل و فوق برنامه را برنامه ریزی کرد:

- فعالیت های مکمل مبتنی بر محتوای کتابهای درسی

- فعالیت های مکمل مبتنی بر خلاقیت و نوآوری معلمان

- فعالیت های مکمل مبتنی بر شرایط و امکانات محلی اجرایی منطقه ای

- فعالیت های مکمل مبتنی بر استعداد های خاص و تفاوت های دانش آموزان

نمونه ای از فعالیتهای مکمل و فوق برنامه برای دانش آموزان (به صورت کلی)

۱- تهیه روزنامه دیواری:

در مورد سودها زیان های نیروهای طبیعت مانند سیل، زلزله، رانش زمین، آتشفشان و آن گزارشی همراه با تصویر به صورت یک مقاله یا نشریه دیواری ارائه دهند. همچنین با استفاده از زندگی نامه دانشمندان - سیارات - دستگاه های بدن و بیماریها - ماشین های ساده و پیچیده - برق و آهن ربا - انرژی هسته ای - عناصر مهم و کاربرد آنها - ترکیبات شیمیایی و کاربرد آنها در زندگی ما و... گزارشات را تهیه نمایند.

۲- مصاحبه ها: با افراد سالخورده در مورد تاریخ یک منطقه، مصاحبه با افرادی که با که به نحوی با ماشین ها سر و کار دارند - بابیماران در مورد علت و عوارض بیماری و داروها - با پزشکان - معلمان - دانشجویان - برق کاران - مهندسان - کار شناسان بهداشت و محیط زیست نجار، جوشکار مکانیک، کشاورز و... و گزارش آن به صورت نوشته یا فیلم تهیه نمایند.

۳- نمایشنامه: نمایش هایی که در کتاب های درسی به آن ها اشاره شده است و یا استفاده از کتاب هایی که دانش آموزان مطالعه می کنند و همچنین نمایشنامه هایی که حاصل ابتکار و تخیل دانش آموزان است. (استفاده از زندگی و نظریات دانشمندان - ایفای نقش به جای اشیاء و از زبان آنها سخن گفتن).

۴- ساخت مدل ها:

(مدل های اتمی - مدل مولکول با وسایل ساده مانند توپ یا ساچمه خمیر مجسمه سازی و گل رس - انواع ماشین های ساده - حرکت ماه، زمین و خورشید با استفاده از اجسام کروی مانند توپ - قاره ها و کشورها و همچنین استان ها با استفاده از پازل - مدارهای الکتریکی مدارهای ساده بایرک باتری - انواع آهن ربا - مدل مفاصل و ماهیچه ها با چوب و اسفنج ساخت دماسنج ساده).

۵- تهیه عکس و فیلم و پوستر:

(از سنگ ها، کوه، دشت، دریا، فضا، ماشین ها، تهیه رنگ های گیاهی، زندگی جانوران و... با دوربین شخصی یا بریده مجلات و روزنامه ها - فیلم مصاحبه)

۶- تهیه مقالات کوتاه و جمع‌آوری اطلاعات علمی مرتبط با درس: مانند

(از کتب علمی، از مجلات علمی و روزنامه‌ها، اخبار علمی رادیو و...).

۷- تهیه گزارش:

در مورد محل زندگی خود ناهموازی‌ها آداب و رسوم، تاریخ، موجودات زنده، عناصر، تغییرات فیزیکی و شیمیایی محیط پیرامون خود، کاربردهای انواع آینه و عدسی در زندگی و صنعت، انواع محلولها و مخلوطهایی که در زندگی به کار می‌برند گزارشی تهیه کنند.

۸- معرفی کتاب‌های کار مفید مطابق با توان دانش‌آموز همراه با پیگیری‌های لازم

۹- انجام بعضی آزمایش‌های ساده و بی‌خطر در منزل زیر نظر اولیاء و سپس تهیه گزارش کار (مدارهای ساده با برق باتری- ساخت آهن ربا- اهرم و قرقره و...).

۱۰- در حیاط مدرسه یا منزل به کمک دوستان خود برخی از فعالیت مانند تعیین جهت‌های اصلی و فرعی با استفاده از طلوع خورشید و همچنین با استفاده از قطب نما به صورت عملی و به شیوه بازی اجرا شوند.

۱۱- تهیه گزارش مصور: مانند آثار خرابی‌های ناشی از سیل یا زلزله (تهیه گزارش و همچنین جمع‌آوری عکس‌ها قبل و بعد از زلزله).

۱۲- تهیه نمودار: تهیه نمودارهایی از میزان بارندگی، دمای هوا، میزان آب یا برق مصرفی و طبقه بندی جانوران و گیاهان

۱۳- تهیه کلکسیون از انواع سنگ‌ها، گیاهان دارویی، ادویه‌ها، انواع چوب (که در صنایع چوب کاربرد دارند). ریشه‌ها و برگ‌ها و....

۱۴- تحقیق و جمع‌آوری اطلاعات: در مورد استفاده انسان از نور، استفاده از قسمت‌های مختلف گیاهان و جانوران راه‌های صرفه جویی در آب، سودها و زیان‌های میکروب‌ها و... تحقیقاتی را ارائه نمایند.

۱۵- انشایی در مورد خاطرات خود یا پدر و مادر یا آشنایان در مورد حوادث طبیعی؛ مانند سیل، بارش برف سنگین، خورشید گرفتگی و ماه گرفتگی و... در سال‌های گذشته بنویسید.

۱۶- ساختن اشیا ساده: مانند آهن ربای الکتریکی، پریسکوپ، مکعب و...

حیطه یادگیری شناختی مهارتی نگرشی

اهداف؛

۱- دانش‌آموز بتواند مواد اولیه‌ی به کار رفته در این صنعت را بشناسد.

۲- دانش‌آموز بتواند دستگاه‌های مختلف در کارخانه را بشناسد و درباره آن توضیح دهد.

۳- دانش‌آموز بتواند نکات ایمنی و آلوده‌کننده‌های محیط زیست را در این کارخانه نام ببرد.

۴- دانش‌آموز به رشته‌های مرتبط با صنعت علاقه مند می‌شود.

۵- فراگیران با انواع مواد به کاررفته در کاخانه آشنا شوند.

۶- کیفیت تولیدات مشابه سایر کارخانجات را مورد تجزیه و تحلیل قرار دهد.

۷- با افراد متخصص آشنا می‌شود و ضمن گفتگو با آنها تعامل علم و عمل را در می‌یابد.

۸- دانش آموز می‌تواند ارتباط صنایع مختلف را دریابد.

فعالیت فوق برنامه مناسب

۱- به صورت فردی یا گروهی بتواند گزارشی از مراحل کامل تولید را تهیه کند.

۲- بتواند مشکلات این شغل را در کلاس شرح دهد.

۳- شناسایی زمینه‌ی فعالیت افرادی از اقوام و آشنایان که در مراکز مشابه این کارخانه کار می‌کنند.

۴- دانش آموز بتواند نکات ایمنی که لازم است در این مراکز رعایت شود را جمع‌آوری کند و به کلاس ارائه دهد.

۵- دانش آموز می‌تواند از میزان تولید و بهره‌وری در صنعت آشنا شود و آن را در آینده نزدیک به کار ببرد.

عنوان فعالیت بازدید از مرکز هواشناسی (برای نمونه).

حیطه یادگیری شناختی مهارتی نگرشی

۱- دانش آموز بتواند دستگاه‌های مختلف که در سنجش دما، سنجش، رطوبت، میزان بارندگی و... که در هواشناسی وجود دارد را بشناسد.

۲- دانش آموز علاقه مند به دقت در وضعیت ابرها در آسمان می‌شود.

۳- دانش آموز علاقه مند به اندازه‌گیری میزان بارندگی در منطقه زندگی خود می‌شود.

۴- دانش آموز علاقه‌مند به به پی‌گیری وضعیت آب و هوا و پیش‌بینی اخبار وضعیت آب و هوا می‌شود.

۵- نوجوان به این حرفه علاقه مند شده و با ارتباط رو در رو با متخصصین این امر می‌تواند راه‌های موفقیت و پیشرفت در این زمینه را جویا شود.

۶- فراگیر یاد می‌گیرد چگونه لحظه به لحظه اخبار و اطلاعات به صدا و سیما یا فرودگاه‌ها منتقل می‌شود.

۷- دانش آموز می‌تواند با استفاده از وسایل ساده میزان رطوبت محل زندگی خود را اندازه‌گیری کند.

۸- دانش آموز انواع ابر را می‌شناسد و تا حدی می‌تواند وضعیت آب و هوا را پیش‌بینی یا بررسی کند.

۹- فراگیر می‌تواند پیرامون ارتباط هواشناسی با سایر مراکز مهم در کشور را کشف کند و آن را در قالب تحقیق ارائه دهد.

۱۰- دانش آموز بتواند علت تغییرات آب و هوایی را در مناطق مختلف جمع‌آوری و گزارش تحقیق را برای سایر همکلاسی‌ها پیش در کلاس ارائه نماید.

۱۱- فراگیر بتواند حداقل و حداکثر دما و بارندگی را در منطقه زندگی خود محاسبه کند.

۱۲- نمودار تهیه شده را برای بحث و تبادل نظر به کلاس درس بیاورد تا دانش‌آموزان گرمترین و سردترین روز سال را به دست بیاورند.

نتیجه؛

انجام فعالیت‌های مکمل و فوق برنامه در مدارس محرک بسیار خوب و اثر بخشی برای ایجاد انگیزه و رغبت در دانش‌آموزان نسبت به فراگیری علم و دانش است و معلم یا مدیر انگیزه آفرین موفق خواهد بود زیرا:

۱- برای فراگیری دانش در دانش‌آموز اهمیت بیشتری قائل است تا برای نمره دانش‌آموز

۲- فراگیر از آموزش دیدن و معلم از آموزش دادن لذت می‌برد.

۳- میزان یادگیری از سطح دانش و مجموعه‌ای از حفظیات فراتر رفته و علاوه بر ایجاد علاقه و تغییر نگرش در دانش‌آموز متناسب با نوع فعالیت مکمل و فوق برنامه، مهارت تجزیه و تحلیل، نقد و بررسی و کاربرد را در او پرورش می‌دهد. لازم است ما مدیران و معلمان، بستری برای پرورش انگیزه، فکر خلاقیت در دانش‌آموز فراهم نمائیم تا دانش‌آموزان در کنار تجربه‌های جدید به رشد و شکوفایی و بالندگی دست یابند.

از آن جا که مقوله‌ی فوق برنامه یک پدیده‌ی دوسویه است از یک طرف در نظر عده‌ای معمولاً زمانی که به فعالیت‌های فوق برنامه اختصاص داده می‌شود در برنامه‌ی جوانان سهم عمده‌ای دارد و همچنین بازتاب‌های متفاوتی دارد. فعالیت‌های فوق برنامه اعم از آموزشی و غیرآموزشی در برنامه‌ی جوانان قرار می‌گیرد. بحث بر سرتأثیر این فعالیت‌ها بر موفقیت تحصیلی است؛ یعنی این‌که چگونه این فعالیت‌ها می‌توانند منجر به موفقیت یا عدم موفقیت در تحصیل شوند. با توجه به این‌که رویکرد آموزش سنتی معمولاً به گونه‌ای بود که فعالیت‌های فوق برنامه‌ها محدود و اصولاً زمانی بر آن قائل نمی‌شود و در سال‌های اخیر توجه به این فعالیت‌ها در برنامه‌های آموزشی بیشتر شده است، بررسی اصولی این فعالیت‌ها و تأثیر آن‌ها بر تحصیل راهگشا می‌نماید.

عده‌ای معتقدند زمانی که معمولاً به این کلاس‌ها اختصاص داده می‌شود. گاهاً سبب کم‌کاری در برنامه‌های آموزشی اصلی می‌شود و بنابراین به این فعالیت‌ها به صورت معمولاً مکمل می‌نگرد بلکه حتی دلایلی هستند که در جای خود قابل بحث است و با ذکر این دلایل معتقد به تأثیر این فعالیت‌ها بر عملکرد تحصیلی جوانان هستند. با توجه به این جریان دو سویه سعی شده است تا در این پژوهش با تعبیراتی فعالیت‌ها و نشان دادن آن با عملکرد تحصیلی به تأثیر آن بر موفقیت یا عدم موفقیت در تحصیل پی‌ببریم.

نقش فعالیت‌های مکمل و فوق برنامه در تعمیق یادگیری

در قرن حاضر برای مواجهه‌ی مؤثر با چالش‌ها و بحران‌های موجود میان پدیده‌ی جهانی شدن و بومی ماندن، بحران جمعیت، دگرگونی‌های فناوری و شرایط حرفه‌ای؛ بستری مناسب تر، کارسازتر و موجه تر از نظام تعلیم و تربیت شناسایی نشده است. نظام تعلیم و تربیت باید از طریق تدارک زمینه‌های تربیت کامل و آموزش چگونگی رویارویی و نحوه‌ی سازگاری با مسائل، شایستگی‌های لازم برای تأمین سعادت و نیک بختی را در کودکان و نوجوانان ایجاد کند.

تغییر نگرش نسبت به انسان، مدرسه و تحولات سریع علم و فناوری سبب شده است به انسان‌های متفکری نیاز داشته باشیم که بتوانند خود را با تغییرات غیرقابل پیش‌بینی آینده سازگار کنند. لذا وظایف مدارس در بسیاری از کشورهای جهان تغییر کرده است. نقش کلی و غالب مدارس در تعلیم و تربیت دانش‌آموزان، آموزش عمومی در دوره‌های مختلف تحصیلی است. این آموزش بدان علت که مهارت خاصی را در دانش‌آموزان به وجود نمی‌آورد، آموزش عمومی نامیده شده است.

امروزه مدارس موظف به آماده کردن دانش‌آموزان برای کسب تجربه‌ها، استفاده از فرصت‌ها و پذیرش مسئولیت‌ها در زندگی بزرگسالی اند. در این مسیر، در سال ۱۹۹۰، کنفرانس بین‌المللی «آموزش برای همه» با اهداف تعمیم آموزش ابتدایی، کاهش نرخ بی‌سوادی و ارتقای آموزش مداوم، در تایلند برگزار گردید. در این کنفرانس ۱۵۵ کشور، از جمله ایران متعهد گردیدند که در جهت تحقق اهداف کنفرانس تا پایان سال ۲۰۰۰ میلادی تلاش‌های گسترده‌ای به عمل آورند. یکی از اهداف اصلی این کنفرانس، آموزش در زمینه‌ی بهبود کیفیت آموزش و بهداشت روان دانش‌آموزان (مهارت‌های زندگی) است.

مهارت‌های زندگی و ضرورت آموزش آنها

مهارت‌های زندگی، مهارت‌های شخصی و اجتماعی است که کودکان و نوجوانان باید آنها را یاد بگیرند تا بتوانند در مورد خود، انسان‌های دیگر و کل اجتماع به طور مؤثر و شایسته عمل کنند.

دانش‌آموزان برای مقابله‌ی سازگارانه با استرس‌ها، موقعیت‌های مختلف و تعارض‌های زندگی به کارکردهایی نیاز دارند که آنان را در کسب این توانایی‌ها تجهیز کنند. این کارکردها بسیار زیربنایی‌اند و در فرایند تحول شکل می‌گیرند. کارکردهایی نظیر شناخت‌ها، عواطف و رفتارها که در قالب ساختارهایی مثل عزت‌نفس، خودکارآمدی، حل مسئله و مهارت‌های اجتماعی تجلی می‌یابند.

بنابراین کودکان ما در حال حاضر نیاز دارند یاد بگیرند تا بدانند چه می‌خواهند بگویند، چه می‌خواهند انجام دهند و در موقع لزوم از چه کسی کمک بگیرند یا چه راه کارهایی را برای حل مشکلات خود به کار برند. آنها نیاز دارند اعتماد به نفس و عزت نفس خود را افزایش دهند و نگرش‌ها، ارزش‌ها و رفتارهایی را که مسئولیت‌پذیری و مشارکت آنها را افزایش می‌دهد، کشف کنند و در طول زندگی از آنها استفاده نمایند.

به نظر می‌رسد به علت پیچیدگی‌های جامعه‌ی امروز، با دروس و فعالیت‌ها آموزشی ارائه شده در دوره‌های آموزش عمومی کنونی، دانش‌آموزان به اهداف رشد آموزشی، فرهنگی و اجتماعی به طور کامل نمی‌رسند، آمادگی لازم برای تمرین مسئولیت‌ها و تجارب زندگی بزرگسالی را کسب نمی‌کنند و به سطح مناسبی از بهداشت روان نیز دست نمی‌یابند.

مطالعات پژوهشی هم نشان می‌دهند که دانش‌آموزان در مقاطع مختلف تحصیلی از مهارت‌های زندگی پایین‌تری برخوردار بوده‌اند. یکی از پژوهش‌های انجام شده حاکی از آن است که دانش‌آموزان در مهارت‌های تصمیم‌گیری، حل مسئله، تفکر خلاق، تفکر انتقادی، همدلی، خودشناسی، ایجاد روابط مؤثر با دیگران و مهارت اجتماعی با مشکلات زیادی روبه‌رو بوده و میانگین کسب شده در مهارت‌های فوق بسیار پایین بوده است. لذا آموزش این مهارت‌ها می‌تواند موجب ارتقای رشد شخصی و اجتماعی و پیشگیری از مشکلات روانی-اجتماعی شود. فراگرفتن علوم با نشستن بر روی نیمکت مدرسه و گوش دادن به سخنان معلم میسر نیست زیرا در اینصورت فقط آموزش صرف صورت می‌گیرد. برای آموزش واقعی مهارت‌ها و تعمیق یادگیری، دانش‌آموز باید از کلاس بیرون بیاید و وارد زندگی و اجتماع شود. فراهم نمودن این فرصت برای دانش‌آموز باعث می‌شود تا ذهن فراگیر را برانگیزاند و او را به سوال و کنجکاوی کشانده، محرک فکر، جهت‌دستیابی به نوآوری و خلاقیت شود. همچنین

در مدرسه طوری باید برنامه ریزی شود که معلم و دانش‌آموز اندیشه‌ی خلاق خود را بکار ببندند و مهارت‌هایی مانند تفکر حل مسئله و تصمیم‌گیری را کسب کنند. دانش‌آموز را باید آموزش داد تا مهارت و دانش را بیاموزد نه آنکه چیزی را به او القاء کرد. هدف، پرورش استعدادهاست.

اهداف برنامه‌های آموزش مهارت‌های زندگی

دیوید سلبی (۲۰۰۰) معتقد است که هدف از آموزش مهارت‌های زندگی، افزایش توانایی‌های روحی - اجتماعی است، آن مهارت‌هایی که می‌تواند افراد را در اداره‌ی مؤثر نیازها، سختی‌ها و فشارهای زندگی توانا سازد.

اهداف اصلی برنامه‌های آموزش مهارت‌های زندگی، پیشگیری از آسیب‌های اجتماعی و ارتقای سطح بهداشت روان افراد جامعه است؛ اما در کنار این اهداف کلی، اهداف اختصاصی‌تر نیز وجود دارند، مانند:

- توانمند کردن افراد.

- ایجاد و افزایش مهارت تصمیم‌گیری.

- ارتقای مهارت تفکر انتقادی و خلاقیت.

- تقویت فرایند حل مسئله.

- تحقق توانایی‌های بالقوه و انطباق با تغییرات زندگی.

- ارتقای مهارت‌های اجتماعی.

- تقویت اعتماد به نفس، عزت نفس و هویت فردی.

- شکل‌گیری و تقویت ارزش‌های سالم اجتماعی.

- افزایش مسئولیت‌پذیری.

- افزایش عملکرد تحصیلی.

- افزایش مشارکت‌های مردمی.

- افزایش انطباق افراد با شرایط شهری شدن.

انواع مهارت‌های زندگی

به طور کلی برای رسیدن به سطح مناسبی از بهداشت روان، بهزیستی و غلبه کردن بر استرس‌های موجود، مهارت‌های زیادی مطرح می‌شود. به عنوان مثال: مهارت‌های مربوط به موضوعاتی مانند آموزش شهروندی، والد بودن، شغل یابی، یادگیری طولانی مدت و... که همه در رسیدن و ماندن در سطح مناسبی از بهداشت روان و بهزیستی لازم است.

اما مهارت‌های اصلی و پایه‌ای برای تمام موضوعات یاد شده، مشترک است (نیک پور، ۱۳۸۳) و در واقع پایه و اساس برنامه‌ی آموزش مهارت‌های زندگی، ده مهارت اصلی و پایه‌ای می‌باشد که برای ارتقای سطح سلامت روان و پیشگیری از آسیب‌های

اجتماعی مورد استفاده قرار می‌گیرد. این مهارت‌ها را می‌توان به لحاظ ارتباط طبیعی آنها، به صورت جفت جفت طبقه بندی کرد که عبارت اند از:

- خود آگاهی و همدلی

- ارتباطات اجتماعی و ارتباط بین فردی

- تفکر خلاق و تفکر انتقادی

- تصمیم گیری و حل مسئله

- مقابله با هیجان و مقابله با استرس

تفکر خلاق، تفکر انتقادی، تصمیم گیری و حل مسئله از جمله مهارت‌های فکری اند که در قرن بیست و یکم بیش تر مورد توجه قرار گرفته اند و از جمله راه‌هایی که برای حل بحران جهانی تعلیم و تربیت پیش نهاد می‌شود، آموزش مهارت‌های فکری به دانش‌آموزان است. کلاس درس بستری مناسب برای تحقق این اهداف می‌باشد و یادگیرنده است که در این مسیر، با یادگیری مهارت‌هایی که برای به دست آوردن اطلاعات، نظم بخشی و کاربرد آنها لازم است، در جهت رویارویی با شرایط غیر قابل پیش بینی آماده می‌شود. در این میان توجه مدرسه به آموزش استدلال و تفکر می‌تواند در شناخت خود، پذیرش آرای دیگران و هم احساسی با آنها، ایجاد رابطه‌ای سالم با دیگران و ارائه‌ی واکنش مناسب نسبت به بحران‌های زندگی، مؤثر باشد و این نتایج، پیامد دراز مدت فرایند یاددهی - یادگیری است.

فهرست منابع؛

- ۱- صافی، قاسیم، تحقیقی در زمینه کاربرد زمان فراغت دانشجویان دانشگاه، تهران، انتشارات دانشگاه تهران، چاپ (۱۳۵۴) خوشه شریفیان، محمود.
- ۲- چگونگی پرداختن به فعالیت‌های فراغت بین نوجوانان و جوانان.
- ۳- رفیع‌پور، فرامرز، جامعه‌ی روستایی و نیازهای آن، پاییز ۱۳۶۴، انتشارات تهران.
- ۴- نظریه جامعه‌شناسی در دوران معاصر تألیفات جورج ریتزر، ترجمه محسن ثلاثی، تهران: علمی ۱۳۷۴.
- ۵- فرهنگ عمید، عمیدحسن، چاپخانه سپهر، تهران ۱۳۷۴.
- ۶- تورکیلدسن، جرج، اوقات فراغت، ترجمه‌ی عباس اردکانیان، انتشارات نوربخش ۱۳۸۲.
- ۷- دو مازیه، ژوزف، زمان فراغت از دیدگاه تاریخی و جامعه‌شناسی ترجمه م آدینه، مجله فرهنگ و زندگی، شماره ۱۲، ۱۳۵۲.
- ۸- رفیع‌پور، فرامرز کدوکاوها و پنداشته‌ها، شرکت سهامی، انتشار، چاپ پانزدهم، (۱۳۶۴).
- ۹- مجری، علی‌اکبر، بررسی میزان مطالعه‌ی غیردرسی دانشجویان دانشکده‌ی ادبیات و علوم انسانی دکتر علی شریعتی و عوامل مؤثر بر آن، طرح پژوهشی بهار ۱۳۸۱.
- ۱۰- اثرگذاری کلاسهای فوق برنامه آن بر یادگیری/مولفین فریدون نظری، خالق محمدخانی، مهناز ملایی / کدیور ۱۴۰۱.

Ameneh Mahmoudi

MA; History and Philosophy of Education, Payam Noor University; Hamedan; Irene

Abstract

One of the arenas that represents daily life and shows strength and resistance in human life is the arena of leisure. Leisure is an area where people's discretion and freedom can be exercised more. As a result, unlike work that requires more discipline, it is a suitable space for resisting established cultural practices and for creating new routines and actions. This is why they have said that leisure can create culture and reveal people's identity. Some researchers believe that the phenomenon of leisure has existed throughout the history of human life and is not specific to a specific time; But some others consider leisure as a phenomenon that is connected with industrial civilization and believe that it has two special characteristics and conditions, which are: ۱- It is not influenced by compulsory ceremonies and cultural and social requirements, but is spent by the individual's will and discretion. ۲- It is different from other essential activities of daily life such as eating. If these two conditions are the criterion, leisure events did not exist in the industrialized world because people were subject to social cultural requirements in spending their leisure time, such as recreation and entertainment. The fact is that today its existence and importance is the result of both the growth of industry and the consumer society. Leisure activities are so important today that they even refer to it as a mirror of society's culture.

Keywords: extracurricular classes, learning, students in elementary school
